

A Z Ə R B A J Ç A N
MEDISİNƏ
Z U R N A L Ə

№ 1—2 (61—62)

MƏS'UL REDAQTOR
ƏLİJEV M. İ.

MƏS'UL REDAQTOR ƏVƏZİ PROF. P. P. POPOV
MƏS'UL REDAQTOR ƏVƏZİ PROF. H. K. ƏLİJEV
REDAQSİJA QOLLEGİJASЬ YZVLƏRİ:
Prof. M. TOPCIBAŞEV, Prof. AFONSKIJ N. P.
Prof. HAÇB-QASBMOV

MƏS'UL KATIB M. GILDEJEV

AMI Faqultet terapevtik qliniqası (mədir
prof. Q. A. Jeqorov),
AMI Farmakologiya qafedrası (mədir
prof. A. M. Cerniqov)
AMI Patolozi anatomija qafedrası,
(əməkdar elm xadimi prof. I. I. Şiroqoqorov)

ƏZİZ ƏLİJEV.

Eqsperimental nefrit¹⁾

(Birinci mə'lumat).

Həl-hazırda eqsperimental qlömerulonefrit ilə məşqul olan işlər az dejil, lakin insan qlömerulonefritinə jaxıñ olan vəjrək xəstəlijini hejvanlarda, immunizator prosesləri tətbiq etməklə tərətmək təçrybələrinin mə'lumatı—cox təzadlıdır. Avtorların bir parçası əvvəlcədən kecirilən sensibilizasiyasının nefrit formasına (nevli, çərəjan) tə'sir e'məsinə hec gərməmişlər. Əvvəlki sensibilizasiyanın tə'sirini e'tiraf edənlərin rə'ji isə, myxtəlif mə'lumata gərə bir dejil. Lakin vəjrəklərin bu xəstəlijinin kistolozi xysusijjəti hamdan jaxş vununla vəjan edilə bilər ki, burada məsələ vəjrəklərin hər hansı bir zylall antigeninə qarşı hiperergik reaqsiyadan ibarətdir. Bu ən myhym olan məsələni japon alimləri M. Masuqlı və I. Sato əz qarşılıqlına qoymuş və myvəffəqiliyələ bir halda həll etmişlər. Onlar, zylall antigeni ilə son dərəcədə sensibilizasiya edilmiş hejvanın vəjrəjini, əvvəlcədən hematogen vasitə ilə işlənilmiş antigeni vurduqda, vəjrəkdə nə əmələ gəlməsi məsələsini ajdınaşdırmaqa çalışmışlar.

Ada doşanılar yzərindəki təçrybələrə əsaslanaraq bu avtorlar vələ bir nəticəyə gəlmişlər ki, zylall antigeni ilə yüksək dərəcədə sensibilizə edilmiş hejvanın vəjrək arteriyasına, əvvəlcədən işlənilmiş antigen vurulduğda, insanın diffuz qlömerulonefritinə oxşar xəstəlik prosesləri baş verir.

Əmələ gələn qlömerulonefritin təbiəti məsələsini həll etmək və əsasən bu nəticələrin allergija noqtə-nəzərindən myzakirə edilməsi, ancaq patomorfolozi şəkil ilə əsasla bilməz. Bu və ja başqa xəstəlijin allergik təbiəti məsələsini həll etmək üçün, ancaq patomorfolozi və qliniki şəkillər sintezi baza olmalıdır. Buna mynasib claraq, bizim myajinlərin əsas məqsədi bundan ibarət olmuşdur: 1) sensibilizasiya vasitəsilə eqsperimental qlömerulonefrit əldə etmək imkənə haqqında kə daçınlıq jazılı mə'lumatın joxlanılması, 2) allergijanın qlömerulonefrit patogenezində iştirak etmək məsələsini həll etmək üçün, patomorfolozi şəkinin əyrənilməsini qliniqə mə'lumat ilə tutuşturmaq lazımlı gəlmişdir.

Orijent olaraq biz, qıda reżimina gərə insana ən jaxən olan hejvanlardan itlər yzərində eqsperiment etmişik. Əsli qlinik məsələlərin həlli üçün, hejvanlar yzərindəki eqsperimentin vəjyik əhamiyyəti olmasının issat etməjə burada haçət joxdur. Ona gərə də allergija mexanizm

1) 13/X-1987 ilde Azərbaycan Medisina İnstitutu medisina sovetinin geniş iclasında oxunmuşdur.

ve təbiətinə nailiyyətən cələbələrinə baxmaqda əvvəl hejanlar üzərindəki egsperimentə myyraciət etmişlər. Bu vəsiti, revmatizmin patogeneti və qliniqasının anlaşılmışdır və qliniqasının başqa mxtalif məsələlərinin həll etməkədə bir çox jenl məlumat vermişdir. Bejräk xəslətlərinin allergik təsləti məsələsinin həll olunması əsaslı və təkidi bir haldə tətəbə olunur.

Qarşısında qoymuş məsələlərə mynasıb olaraq, biziim myajinələr metodiqasından ibarət olmuşdur ki, sensibilizasiya məqsədi ilə, normal at serumu hər dəfə 5,0 sm³ miqdardan da 6 gynylik fasılı ilə biziim təçryəsə etdilimiz hejanların qarınına vurulmuşdur. Çəmisi hər itə 13 həzərləbq injeqsiyasa vurulmuşdur, 14-cü injeqsiya isə (həlliçi) 5,0 sm³ miqdardan da bejräk arteriyasına vurulmuşdur. Hər bir hejan təçryədən əvvəl asaslı bir haldə myajina edilmiş və təçryədən əvvəl buna qarın qurdum qovuçu dərman (dərdxlorlu qarşon) verilmişdir.

Normal at serumuna qarşısında əvvəldən əldə edilmiş jiksək həssaslaşdırma aradan qaldırmaq, yəcyn təçryədən əvvəl həm itlərin və dərisinə həmin antigen ilə qontrol injeqsiyalar edilmişdir. Bunlarıñ hamisəsində bizi mənfi nəticə olduğunu gərmışdır. Sensibilizasiyanın axıñında da bu kimi injeqsiyalar edilmişdir. Sensibilizasiya dərəcəsi 24 saatdan sonra və təkrar olaraq injeqsiyadan sonra 5-ci gün prof. V. T. Lalalajevin şəməsi ilə tə'jin edilmişdir. Çəmisi biziim 6 təçryəsə və 7 qontrol itimiz olmusdur. 6 təçryəsə itinini ikisi, Barəvə və Qulbarsa 13 həzərləbq injeqsiyasa vurulmuş, axıñında injeqsiyadan 14 gün sonra bu itlərin bejräkləri xloroform efr narqozu ilə dərialtına cıxarılmışdır və itlər operasiyasınıñ sabah gyny qanaxması nəticəsində tələf olmuşlardır. Qalan dər it: Qornouxaja, Cərrinq, Peqəşa və Qusaja isə 13 həzərləbq injeqsiyasa və bejräk arteriyasına 14-cü həlliçi injeqsiya vurulmuşdur. Bu injeqsiya bejräk arteriyasına narqozsuz vurulmuşdur. Art. renalis əldə etmək yəcyn həlliçi injeqsiyadan 3 gün əvvəl bejük narqoz ilə dərialtına cıxarılmışdır.

7 qontrol itlər bu qarşısında təqsim olunur: 3 tamamilə saqlam it elektrik toqı ilə əldyrylmışdır və bunlarıñ bejräkləri histolozi myajina yəcyn cıxarılmışdır (qontrol 2, 3, 5). Bir saqlam itin (qontrol № 1) bejräji xloroform-efr narqozu ilə dərialtına cıxarılmışdır; 3 gündən sonra it qan buraxılmışsa ilə tələf edilmişdir və bejräkləri histolozi myajina yəcyn getertylmışdır. 3 vəsqa itin bejräji (qontrol 4, 6, 7) xloroform-efr narqozu ilə dərialtına cıxarılmışdır; bundan yəcyn sonra anesteziyasız dəri jaralarla açılmışsa və bejräk arteriyasına 5,0 sm³ miqdardan da normal at serumu vurulmuşdur. Bejräjin yistindəki dəri tikiliş, iki gündən sonra itlər qan buraxılmışsa ilə tələf edilmişlər, bejräklər isə histolozi myajina yəcyn getertylmışdır.

İtlərin hamısına baxabər qarşısaq paj və individual geyndəlik raston almışlardır.

Bytyn myajina myddətində itlər sistematik bir haldə elçiylmışdır. Bunlarıñ cəkisi azasq dəjislilimdir.

Maddə mybadiləsinin mxtalif dəjisliliklərinin efrənmək yəcyn, ham təçryəs itlərinin qanın sensibilizasiya qədər 5-ci, 10-cu, 13-cü injeqsiyalarda və 14-cü (həlliçi) injeqsiya və həlliçi injeqsiyadan 2 gün sonra, myajina yəcyn getertylmışdır. Periodik bir haldə qontrol itlərinin qanın və sididin myajina edilmişdir və siokimjavi, morfolozi və immun-biologiki dəjisliliklər ajdənləşdirilmişdir.

Həm itlərdə periodik bir haldə hemoqlobin, eritrositlər lejqositor, F. I., retikulositlər, hemoqramma, tə'jin edilmişdir, qanın ehitat qələviliyi kəsir azot, zıllı fraqsiyasa, sidik türsüsü, şəkar, galium, qalsium, ECR myajinə olmuşdur. Qanın qompleimenti və presipitin titri miqdardı tə'jin edilmiş, sididin yumrusi analizi, sididkəni Ph, titrə türsuluğu

myajinə olunmuş, Maq-Qljur və Oldric sənənəməsə araqalımsız və nəhəjet bejräklərin patomorfolozi şəkli myajinə edilmişdir.

Qandak xaraqter hallardan olaraq bunları qejd etməlidir: 1) sensibilizasiyanın axıñında hemoqlobin, eritrositlər və rəng gestarçıçı azalmışdır, mejlində olduqda halda, lejqositorlər əksinə olaraq artma tendensiyasında olmuşlar. Hemoqramma xaraqter çəhati bu olmustur ki, sensibilizasiyanın axıñında norma qədər dysmyşydr, bu da Qemmerin myajinələrinə mynasıdır, ja'nı eozinofillərin ajdən bir suradə artmas, "allergik reaksiya" diaqnozunu əsaslandırsı. Limfositlərin miqdarsı getdikça artmas və 14-cü həlliçi injeqsiyadan sonra bu artma jox olmuşdur. Retikulositlərə galinçə yummijətə demək olar ki, sensibilizasiya zamanı, bunlar əksariyyətə artı və 14-cü (həlliçi) injeqsiya moməntində itlərin coxunda kasqın bir haldə azalır, həlliçi injeqsiyadan 2 gün sonra tiqar artma şəkli əmələ gəlir. Trombositoların tə'jin ediləsi sensibilizasiya tə'siri altında qarşısaq şəkil vermİŞdir. Bir parə hallarda trombositoların miqdarsınıñ artması, bir parə hallarda isə azalması gərynmışdır. Sejdilimizdən gərynr k, qan morfolojiyasının məlumatı təhlili, bir çox hallarda sensibilizasiya proseslərinə xaraqter olan ajdən şəkil vermİŞdir. Qanın siokimjası haqqında bunu sejlemək olar:

1) Ehtiyat qələviliyi. Sensibilizasiya tə'siri altında bunun artması və 13 injeqsiyada, hətta bir haldə 10-cu injeqsiyada maqsimum catmasa gərynmışdır.

2) Kəsir azot. Sensibilizasiya qədər və həlliçi injeqsiyadan sonra, kəsir azot miqdardında ajdən bir dəjisliliklə gərynməmişdir.

3) Zülk fraqsiyasa. Sensibilizasiya tə'siri altında qlobulinlərin miqdarsı artmas və tərəfa hərəkat olmasa və bunun 13-cü injeqsiya zamanı bir qədər əvvəlki hal almasa gərynmışdır. Həlliçi injeqsiya moməntində qlobulinlərinə tərəf məqsimal hərəkat (43,6%-ə qədər) gərynmışdır.

4) Sidik türsüsü. Sensibilizasiyada 5 haldə sidik türsüsünün miqdarsı artmas və əksariyyətə 10-cu injeqsiyada maqsimum dərəcəjə catmasa və həlliçi injeqsiya vəqtə və bundan 2 gün sonra azalması gərynmışdır.

5) Şəker. Qandakı şəkar səviyyəsi, myəjjən dərəcədə orqanizmin qarşon mybadiləsi halınsa, eks edərək, istər indoqrin, istərsə vegetativ nərv sistemi tərəfindən olan bir çox mxtalif tə'sirlərdən asılı olur. Biziim halların hamisəsində sensibilizasiya prosesində, bizi qanın şəkar əğrısının kəsgin bir haldə juxar qalxmasına və əsəqət dysmyşinini gərynmış k, bu da sensibilizasiya prosesləri yəcyn cox xaraqtdır.

6) Qalium. Demək olar ki, həm itlərdə sensibilizasiya tə'siri altında bizi qallum ajnasının getdikça azalmasına gərymışdır.

7) Qalsium. Sensibilizasiya tə'siri altında demək olar ki, həm itlərdə azaçq dəjisliliklə gərynmışdır, bu da əksariyyətə sensibilizasiya jiksəklilində ja'nı 13-cü injeqsiyada maqsimum catır; sonra azalır və həlliçi injeqsiyadan 2 gün sonra demək olar ki, əvvəlkə halınsa qan serumundakı qalium və qalsium ajnarının myeqisə ediləcər. Qan serumundakı qalium və qalsium ajnarının myeqisə edilməsi bir para hallarda əks xaraqterli dəjisliliklər, ja'nı qalsiumun artması—qalimumun azalması tendensiyası olmasının gestarır. Normal şərajdə qalium və qalsium miqdarsı qanda daimi gərynr. Bu təçryələrdə elektröltör, sensibilizasiya prosesləri ilə əlaqədar olaraq, mxtalif dəjisliliklər vermişlərdir. Bir tərəfdən qalium və qalsiumun səbələqəsini, osürü tərəfdən vegetativ nərv sisteminiñ əlaqəsini nəzərə alaraq—gərynr dəjisliliklərə, vegetativ hərəkat kimi baxmalıbdır.

8) ECR (ROE). Biziim təçryəs itlərimizdə, biz 5-ci injeqsiyadan başlayaraq, demək olar ki, həm itlərdə eritrositlərin cəkməsinin javaslaşmasının gərymışyk, həlliçi injeqsiyadan sonra cəkmə syr'ətələşmişdir.

Xüsusən biziim itlərin presipitin titrasi təjini olunmasa qejd edilməlidir. Demək olar ki, həm həllarda, presipitinlər əjrisi, sensibilizasiya ilə və rəsəd xuxar qalxmış və sensibilizasiyanın jiksəklilində məqsimuma catmışdır.

• Qan myajinəsi ilə barəbar həm itlərin sidiji də periodik bir haldə myajina edilmişdir, bu haldə yumumi analiz, cəkynti mikroskopiyası, aparılmışdır; Ph və sidijin titrə turşuluğu təjini olunmuşdur. 4 itdə siz 8-ci injeqsiya sidikdə zyal tapşışlaşır, 2 itdə isə 12-ci injeqsiyada tapşışlaşır. Bununla barəbar mikroskop altında eritroblastlərdən başqa, lejositlər, vəjrək epitelisi və sidik jolları epitelisi tapmaq mümkin olmuşdur. Bu surətlə yumumi analizin mə'lumatı, sensibilizasiya jiksəklilində, artıq sidik sindromu olmasına gestərməidir.

1) Sidikdəki Ph. Sidijin Ph əjriləri nizamlı hərəkətlər tərətməmişdir. Ph 4,7-dən 7,0-ə qədər olmuşdur. Ağrı-ağrı dəjisipliklərin yaşanması da etdilmiş cox cətindir, cynki itlərdən sidik getirmək, myajin standart şəraitdə cox vəyik texniki cətinliklərlə əlaqədar olmuşdur.

2) Sidijin titrasija tur ulusu. 4 itdə siz titrasija turşuluğunun əjrisinin javşa-javşa azaqşaq artmasının (10–13 injeqsiyalar) gərynsiyidir. Sonra əjni kəsgin bir haldə xuxar qalxış və 14-çü injeqsiyada momentində məqsimuma catır. 14-çü (həlliçi) injeqsiyadan sonra 5 itdə titrasija turşuluğunun əjrisinin kəsgin bir haldə aşaqa düşməsi, hətta avvalki rəqəmdən də az olmasa gərynsiyidir.

Bizim təcrysə itlərinin fiziologik dəjisipliklərinin mə'lumatını təhlil edərək, sensibilizasiya prosesləri üçün xarakter olan momentləri, bir para vegetativ hərəkətləri qejd etmək mümkyndir, lakin bunlar həmçinin ancaq xüsusiyyət və bunlara əsaslanaraq hər hansı bir ehtimal qurmaq cətindir.

Sidik myajinəsi dəjisipliklər verir ki, bunlara əsaslanaraq, sensibilizasiya gəra vəjrəklərdən zədələnmələr artmasının natiçəsini cəxarmaq olar ki, bu da həlliçi injeqsiyadan sonra ən yüksək dərəcədə catır. Sidijin myajinəsinin bu mə'lumatı, vəjrəklərdə myinas patomorfologik dəjisipliklərdən gəzənlilikməsinə əsas vermişdir. Əgər qanın biokimiyası, immuno-biologik xassaları myajinəsi natiçələri, egsperimental hevjanları hərəkətinin seyr edilməsi və sidik myajinəsi natiçələri, egsperimental itlərdə sensibilizasiyonu axıbəndə və həlliçi injeqsiyadan sonra, vəjrək xəstəliyi olmasının şübhə etmək əsas vermişdir, vəjrəklərin patomorfologik şəkli, dififus kəsgin glomerulonefrit olmasa ehtimalı şayəsiz işsət etmiş olur.

Təcrysə itlərinin (Barsoş, Culbars, Qornoukaja, Cernjaq, Peçəşqa və Qusaja) vəjrəklərindəki patomorfologik dəjisipliklər cox nümayişlidir; bu itlərin ikisi sensibilizasiya jiksəklilində tələf olmuşdur, dərdy isə normal at serumunun sol vəjrəjin, vəjrək arteriyasına vurulan həlliçi injeqsiyadan sonra əldəyrləmişdir. Həm həllarda, xüsusun həlli, i injeqsiya edilən həllardə, jumaqçığı, qanal və aralıq aparatlarında biz kəsgin dəjisipliklər tapşışlaşır. Jumaqçığın aparatının hələ, coxlu həycejralı intragapiljar glomerulonefriti myaviqidir. Qapılıjarlar son dərəcədə genəlmışdır. Bauman qapsulu boşluqunda, dənəli ja da qomogenizasiyalı maddə hələndə zylal maddəsinin işçiləməsi qejd olunmuşdur, bu da vəzən ajpara hələndə qapsulun jərəysin tutur. Qısqısqıq qanaltıqlardə, nyəsini vəzənənən başa itirmiş, həycejralı arəsəndəki hidrular pozulmuş və dənəli homogenizasiyalı maddədən deməş epitelidə dəjisiplik kəsgin gərynyir. Ara-sir-coxlu galiin silindirlər əməli gəlməsi təpibit. Buna myinas olaraq biz vəjrəklərin funksional pozoqunluqlarınpda gərynsiy: albuminuriya, hematuriya və qısmən silindruriya. Vəjrəklərin jumaqçığın və qanaltıqları aparatlarında bu dəjisipliklər, jumaqçığın-

larda itlihəs hallarla olmasının ajdənər haldə gestər—Glomerulonefritis intracapillaris haemorrhagica; həycejralı toxumada xırda həycejralı infiltrat işçiləməsi isə vəjrək itlihəvələrin son qomponentidir. Qanaltıqlardakı dəjisipliklər isə, bunları negrotik nefroza ajid etmək imkənli verir ki, bu da həm həllarda kəsgin gərynsiyidir.

Bu surətlə biz, normal at serumu ilə sensibilizasiya edilmiş və həmin antigen ilə vəjrək arteriyasına həlliçi injeqsiya almış itlərdə egsperimental glomerulonefrit əldə etmək təcrysələri natiçəndə—nefrozonənin kəsgin gərynsi patomorfologik şəklini əldə etmişik. Qontral təcrysələrin həm 3 seriystəndə, vəjrəklərin patomorfologik şəklinde hər hansı bir əsaslı dəjisiplik olmaması, kəsgin nefritlərin allergik təsətiini issat edir.

N E T I Ç E L E R

Egsperimental itlərin qanında biokimiyi, immunobiologik, morfoloji dəjisipliklər, sidikdən pozqunluqlar və həmçinin vəjrəklərin patomorfologik şəkli haqqında əldə etdildiimiz mə'lumat təhlili edərək biz bunu təjini edə bilmişik:

1. Bizim vəjrəklərdə tərətdiimiz patologik dəjisipliklər, normal at serumu işlənməsi ilə qauzal əlaqədədir, zyalıb (normal at serumu) təkrar vurulması ilə, hejvanlarda jüngül glomerulonefrit halında olan vəjrəklər patologik dəjisiplikli tərətmək mümkin olur.

2. Vəjrəjin dərialtına cəxarlılmış operasiyası və normal at serumunun, normal saqlam itin vəjrək arteriyasına vurulması, adətnətən toxuma dəjisiplikləri tərətmir (azaqşaq xırda həycejralı infiltrasiya və qan dərələrinin bir qədər genəlməsi). Normal at serumunu bir vəjrəjin arteriyasına vurdurduq, obitri vəjrəkdə də identik dəjisiplik amətənə gəlir.

3. Itlərin vəjrək arteriyasına normal at serumunun həlliçi injeqsiyından sonra, həmin bu antigen ilə yüksək sensibilizasiya edilmiş itlərdə isə, istor jumaqçığ, istorəsə tubuljar aparatda və vəjrəklərin aralıq maddəsində dərin pozqunluqlara rast gəlir. Bu surətlə sensibilizasiyalı hejvanlarda həlliçi injeqsiyadan sonra, normergik hejvanlara nisətanın başqa proseslər əməli gəlir. Xəstəlik prosesləri, joloxumus jumrataqşaq maddəsi dysen glomerulların mənfəzində, tubuljar aparatda və vəjrəklərin aralıq maddəsindən əsas verir. Bunu da qejd etməlidir ki, sensibilizasiyalı hejvanlarda glomerul həmişə bytej xəstəliyin, lakin ağrı-ağrı həlqələrdəki pozqunluqlar dəjisişir və bu da diffuz glomeruljar zədələnmə şəkli verir; bu isə hejvanların qontral hejvanlara nisətan allergik həlqələr yəsuslu əlamətinə təşkil edir; qontral hejvanlarda zədələnmələr həmişə glomerulların ağrı-ağrı həlqələrində olur. Bu həlqə Ressle belə vəjan edir. Allergik itlihəvələr şəkli, orqanizmın, antigeni toxumdan jərədə təsəti etməsi və onun rezorbsiyasına yol verməməsi qəbilələtinin gycənlənməsini gestərir. Glomerul qapılıjarlar kecmiş sensibilizasiya gəra, antigen ilə toxumaya qarşı bilətxir aqbr hiperergik itlihəs reaksiya ilə cavab vermek qəbilələtinin gycənləndirirler.

4. Juxarəda seilənlərin həmisi, allergiyanın diffuz nefrit patogenezində həlliçi rol oynaması ehtimalı, ucun ja'nı əsas verir.

5. Bu və ja başqa xəstəlik proseslərinin allergik təsəti təjini etmek ucun, daim patomorfologik mə'lumat, immuno-biologik və egsperimental-qliniki mə'lumat ilə tutuşdurmalaşdır.

Allergik prosesin oğrınımı şayəsiz qomp'eqs yusulüle aparılmışdır. Buradan cox qlinistərin, immuno-biooloqların və patomorfologların birgə işi və egsperimentin mə'lumatlarınpın nəzərə alınması vaciədir.

6. Kəsgin nefritlər patogenezinin allergik teorijası, spesifik və qejri-spesifik desensibilizasiyalı terapiya secilməsində əvəjyik imkanlar tərəfdır.

7. Bizim egsperimental itlərdəki fizioligik sənənlər, qismən allergik reaqsiyalardakı kimi olmuşdur.

8. Bu surətlə egsperimental nefritlərdəki (bizim hallarda) patomorfologik əjərək dəyişiklikləri və orqanizmin fizioligik gestərişləri, allergik proseslər üçün xaraqter olan bir əhəmijətli dəyişilmələr göstərir.
